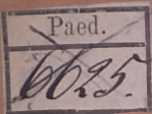

305.758

OSZK

A

SIKETNÉMA-OKTATÁS

ÉS ENNEK MEGALAPÍTÓI:

DE L'ÉPÉE MIHÁLY s HEINICKE SÁMUEL.

IRTA

ROSENBERG JÓZSEF,

AZ ARADI SIKETNÉMÁK-ISKOLÁJA TANÍTÓJA.

*Minden eladott példány után 10 krajczár az aradi
siketnémák iskolájának tanítói-könyvtárát illeti.*

ÁRA 50 kr.

Kapható szerzőnél: Aradon, báró Eötvös-utca 6. szám.
BETTELHEIM ADOLF könyvkereskedésében (Szabadságtér.)

ARAD.

NYOMATOTT A „SZÉCHENYI IRODALMI INTÉZET” NYOMDÁJÁBAN,
1886.

Széchenyi irodalmi intézet
ARAD.

6625

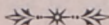
OSZK

A

SIKETNÉMA-OKTATÁS

ÉS ENNEK MEGALAPÍTÓI:

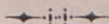
DE L'ÉPÉE MIHÁLY s HEINICKE SÁMUEL.

IRTA

ROSENBERG JÓZSEF,

AZ ARADI SIKETNÉMÁK-ISKOLÁJA TANÍTÓJA.

*Minden eladott példány után 10 krajczár az aradi
siketnémák iskolájának tanítói-könyvtárát illeti.*

ÁRA 50 kr.

Kapható szerzőnél: Aradon, báró Eötvös-utca 6. szám.

ARAD,

NYOMATOTT A „SZÉCHENYI IRODALMI INTÉZET” NYOMDÁJÁBAN,

1886.

SIRETINNA-OKTATÁS

BY ENNEK MEGALÁTO

DE LÉPÉS MÉRŐLY : HINNICK SAMUEL

OSZK

305758

A SIKETNÉMA-OKTATÁS

és ennek megalapítói

de l'Épée Mihály s Heinicke Sámuel.

(Felolvastatott az aradi siket-némák iskolájában 1885. december 24-én
tartott karácsonyfa-ünnepélyen.)

A futó pillantást vetünk a siketnémaoktatás történetébe, fájdalommal győződhetünk meg arról, hogy még alig néhány évszázad előtt a siketnémák a legelhagyatottabb s legnyomorultabb emberi teremtések közé tartoztak. Az emberiség elhaladt ezen szerencsétlenek mellett, mint a pap s lévita a jerichói sivatagbeli szerencsétlen előtt; elhaladt anélkül, hogy észrevette volna azon kétségbeejtő nyomort, melynek védtelenül valának kitéve, anélkül hogy segíteni iparkodott volna a szerencsétlenek ezen legelhagyatottabbjain, kik még csak panaszkodni sem tudtak, mint más szenvedők. Rideg szellemi álomba merülve, tompa melancholiában vagy állatias egykedvűségben türték örömtelen sorsukat s éltek le sivár — emberi lételnek nem nevezhető — életüket a siketeknek ama végtelenül csendes, zajtalan világában, melyet soha hang meg nem zavar, melynek örökös csendjét soha lárma félbe nem szakítja.

Mellőzték őket mindenütt és míg a tudatlan s sötét ó-kor nem akarta elhinni, hogy a siketnémák is nevelhetők s képezhetők, addig a középkor fanatismusa megnyugodott abban, hogy a mennyiben némely személyek az isteni gond-

viselés kifürkészhetlen akarata folytán némasággal büntetvék, azon emberi beavatkozásnak változtatni nem szabad.

Ha tehát a siketnémák sorsa iránt tanusított részvétlenségnek okát keressük s kérdést intézünk az iránt, miért hanyagoltatik el még most is a siketnémák oktatása, röviden a következő felelettel találkozhatunk.

Hajdan a siketnémákat természettől fogva nyers, indulatos teremtéseknek tartották, őket a hülyékkel egy kategóriába sorozták s ennél fogva mindennemű tanítási kísérletet hiábavalónak, nevetségesnek tudtak be. És ezen állításokat annál kevésbbé vonták kétségbe, mivel olyanoktól eredtek, kiknek tekintélyük sérthetetlen vala. (Hippocrates: „Decarnibus“ Cap 7. Sect. III. és Aristoteles: „De animalium historia“ IV. 9.) Szerintük a némaság specificus fogyatékosság, melynek oka a hangszervek bénaságában s fogyatékosságában rejlik, tehát nem képesek articulált hangokat kiadni s a mennyiben ilyformán a beszédre, nyelvre meg nem taníthatók, műveltségre szert nem is tehetnek; kárba veszett fáradság volna tehát őket tanítani akarni. *) S midőn Spanyolországban a XVI. században mégis akadt valaki a ki ezen képtelen s minden alapot nélkülöző állításokat halomra döntötte; midőn Pedro de Ponce († 1584 augusztusban) működésével bebizonyította, hogy a siketnéma beszélési képtelenségének nem a beszéd szervek fogyatékossága az oka, hanem csak azért marad néma, mivel siketsége folytán nem hallja a beszédet, hogy azt eltanulhatná; midőn be lett bizonyítva hogy a siketnémaság a hülyeséggel nincs összefüggésben, s az egyik baj sehogy sem tételezi fel vagy vonja maga után a másikat, midőn Pedro de Ponce lelkiismeretes működése s ritka türelmessége folytán tanítványait, az

*) A régieket általánosan jellemzi azon sajátságos felfogás, hogy valaki a nyelvet meg nem tanulhatja s logiceusan gondolkozni nem tudhat, ha nem képes beszélni. Hisz a hangnak ily értelemben semmi köze a nyelvhez! Megtanulhat valaki egy nyelvet s megértheti annak irodalmát anélkül, hogy egy kukkot is tudna beszélni. A francia iskola tanítványai erre elég bizonyítékkal szolgáltak.

aragoniai helytartó fiát, s a castiliali tábornagy két fivérét s egy nővérét megtanította írni, olvasni, fogalmazni,*) szóval mindazon ismeretekre, melyekre más érzékű tanítványát oktatta volna: akkor a helyett, hogy ezen s a későbben ezt követő öröndetes kísérletek folytán a siketnéma-oktatás tért hódított volna, fejlődésnek indult volna, a viszonyok kedvezőtlen volta miatt, az emberiség részvétlensége miatt, csakhamar abban maradt, legfeljebb ez időtől keltezhető a „sporadicus siketnéma-oktatás“ korszaka. E sötét időben Spanyolországban a siketnémák-oktatásának útját állotta az inquisitio, mely az isteni gondviselésben való beavatkozást látván abban, üldözője lőn a siketnémák tanítóinak.

A második feleletet azonban már a felvilágosultabb jelenkor előítéletei s szűkkeblűsége adjak. Feltéve ugyanis hogy a siketnémák oktathatók, képezhetőek és tanítás folytán szert tehetnek műveltségre, egyáltalában nincsen arányban az elért eredmény a ráfordított költségekkel, a tetemes áldozatokkal, miket a siketnémák rendszeres oktatása igényel. Elégedjünk meg tehát, ha a vagyonosabb családokból származó siketnémák oktatásban részesülhetnek. Tovább. A siketnémák tanítás nélkül is lehetnek boldog emberek, hisz hány érzékű ember van, ki nem tud sem írni, sem olvasni, ki soha sem járt iskolába? A siketnémából erős favágó, jó napszámos, de még talán szabó s cipész is válhatik, anélkül hogy évekig siketnémák intézetében neveltetnék.

*) Ambrosio de Morales „Spanyolország régiségei“ (1575.) című művében elbeszéli, hogy ő szemtanúja volt a Ponce által elért eredményeknek s következőleg ír: „Egy másik kitűnő spanyol, kutató szellemmel s hihetlen szorgalommal, az, ki egy tökéletes s általa felfeltalált művészet folytán némákat beszélni tanított. Ez Pedro Ponce atya etc., ki a tábornagy két fivérét s egy nővérét, mindannyian némák, beszélni tanította. De legnagyobb esodálatra, siketségük, mely a némaságot előidézte, továbbra is megmaradt. Mégis beszél hozzájuk, részint írásban, mire ők rögtön szóval felelnek. Továbbá képesek egy jó levelet s más fogalmazványt elkészíteni. A tábornagy egyik fivére, Don Pedro de Valesco, ki 20 évnél alig lett idősebb, nagy feltűnést okozott azáltal, mit tanult, mert a castiliali nyelven kívül még latinul is be-

Mínthogy fájdalom az utóbb említett s hozzá hasonló más argumentatiót nem ritkán még most is hallhatni, lehetetlen erre röviden nem reflectálnom s kimutatnom, hogy a siketnémának mily nagy szüksége van nevelés-oktatásra...

Jelenleg már általánosan uralkodó és megszilárdult nézet az, miszerint a népoktatás a legfontosabb s azért elkerülhetetlenül szükséges tényezője a civilizációnak, és a népiskola leghathatósabb előmozdítója az emberi társadalom nemesbülésének. Azért midőn, hogy csak hazai törvényünket idézzem, népiskolai törvényünk, (1868. XXXVIII. t.-cz) minden szülő (gyám) kötelességévé teszi, hogy gyermekét (gyámoltját) 6 éves korától 15 éves koráig iskolába járassa, ezzel nem a luxus követelményeinek tesz eleget, hanem az égető szükségnek. Az iskolának nemcsak a szülei házában megkezdett nevelési teendőket kell folytatnia s állandóan támogatnia hanem emellett feladata lényegesen eltér az előbbitől abban, hogy neki különböző s czéltudatos nevelői és oktatói ténykedésével egyrészt ezek benyomásai iránt kell a gyermeket fogékonyra tennie, más részt feladata őt az életre előkészíteni, bizonyos önállóságra képesíteni. Az iskola ezen behatására minden érzékű gyermeknek egyaránt szüksége van. Világos tehát az is, hogy az iskola fontossága növekedik s szükségessége még szembeötlőbb, ha p. o. a szülei ház nem képes vagy nem akar a reá rótt teendőknek eleget tenni; mivel ez esetben már az iskolára kettős feladat várakozik:

szélt, irt egészen hibátlanul, sőt még némi eleganciával is; tudott továbbá görög betűkkel is írni.

Másik helyen így ír: „Egyiknek közülök, a táborszernagy fivérének Don Pedro de Velasconak egyik levelét bírom, melyben elbeszéli nekem, hogy Ponce atyának köszönheti, hogy beszélni tud. E levél így hangzik: „Midőn kiesiny voltam s oly tudatlan ut lapis (mint egy kő), először utánírni tanultam, a mit tanítóm előirt; ezután megtanultam adjuvanta Deo (Isten segítségével) betűzni, s az egyes szótagokat és szókat egész erőmmel kimondani, miközben sok nyál folyt számból. Ekkor elkezdtem történeteket olvasni s tíz év alatt az egész világ történetét elolvastam. Később latinul tanultam. És ez mind Istennek nagy kegyelme folytán történt, mely nélkül egy néma sem élhet.“

végezni amit az iskola célja megkövetel s pótolni a mit a szülei ház mulaszt.

Ha az iskolára ily értelemben veendő szüksége van már az érzékű gyermekeknek, ugyan milyen névvel illessem azt, a ki azt állítja, hogy nincs szüksége iskolára a fogyatkozásban szenvedő siketnéma gyermekeknek? Hisz' így aztán nem csoda, ha velük szemben az iskolának még egy harmadik teendője is van, nevezetesen megvédeni őket az előítéletek-, az igazságtalanság- s a társadalom szűkkeblősége ellen.

A siketnémának az iskola mindene, attól várhat mindent: a nyelvet, melyre őt az édes anyja meg nem taníthatja; kárpótlást érzékű embertársaitól való elzárkoztatásért, kárpótlást minthogy velük nem társaloghat, nem érintkezhet s ennek folytán nem tanulhat s képességeit nem gyakorolhatja; a hit vigaszát, minthogy az ég ép oly ismeretlen előtte, mint a világ, mely csak terhet lát benne; végre tőle várja meglevő képességeinek nemcsak — mint az érzékű gyermek — ápolását, fejlesztését s mind nagyobb tökélyre juttatását, hanem felébresztését, felköltését egyszersmind azon rideg, örömtelen szunnyadásból, melyre mindaddig kárhoztatvák, míg az iskola által fel nem támasztatnak.

Hiszen némi gondolkodás után mindenkinek szemébe fog ötleni, hogy a siketnémára a környezet, a szülei ház távolról sem képes oly nevelői hatást gyakorolni, mint az érzékű gyermekre, mivel egyik legfőbb nevelési eszköz: a nyelv megtagadja szolgálatát és a gyermekek hozzátartozói még a legjobb akarat mellett is egyáltalában nem, vagy csak nagyon későn s csak kevésbé ismerik meg azon eszközöket és módokat, melyeket használniok s követniök kellene, ha csak némileg akarnák megadni szerencsétlen gyermeküknek azt, miben érzékű gyermekeiket minden paedagogiai ismeret nélkül is részesíthetik és részesítik is.

A vallástan oktatásai, az egyház intései, a hit vigasza, a tanítás nélkül felnőtt siketnémára nézve teljesen

elvesztek, mivel kizárólag a nyelv által közvetítettnek. Noha tagadhatatlan, hogy a siketnéma jelek által annyira a meny-nyire megértetheti magát, viszont ő is megérti mások jeleit, s így tehát föntarthat környezetével némi szellemi érintkezést, de vegyük tekintetbe, hogy ezen csekély eredmény is csak kellő bánásmódnak s kedvező életviszonyoknak késői, silány gyümölcse, hogy jelbeszédét csak szűk családi körben értik s viszonozzák, hogy a jelek által való beszéd igen korlátolt s csak alig-alig elegendő az érzéki észrevevés közvetítésére, míg abstract fogalmak megjelölésére, úgy a mint van, egyáltalában nem alkalmas, hogy ennek következtében a siketnéma szellemi fejlődésében végtelenül hátramarad s tökéletlen nyelvének gondolatszegénység, érzelemhiány elmaradhatatlan következményei.

Könnyen elképzelheti eszerint mindenki, szellemileg mily alacsony fokon állhatnak e szerencsétlenek, kik többnyire a legszegényebb néprétegből származnak, kiknek szüleire nézve még épérzékű gyermekeik eltartása s felnevelése is teher, hát még a fogyatékosak! A szellemi képzettség mily fokán állhatnak, kiket a kályha mögé dugnak, négy fal közé zárnak; kiknek szülei eleget véltek tenni, sőt a legtöbb esetben még örvendenek, ha annyit tehetnek értük, hogy megóvhatják őket éhségtől, hidegtől. Vajjon lehet-e esodálkozni, ha az ilyen szerencsétlenek utoljára csakugyan elbutulnak, állatias természetet mutatnak, a hülyéktől alig különböznek: s így tanulásra képteleneknek tartatnak. Igen . . . képtelenné tétetnek arra!

Gondolják tehát meg jól azok, kik azt állítják, hogy a nevelés-oktatásban részesülés nélkül is erős, jó napszámos válhatik a siketnémából, vajjon szabad-e tőle csak azért, mert siketnéma, emberi jogait megtagadni, s ki adott engedélyt arra, hogy az emberiség ezen osztályát állatokká degradálják s egyszámba vegyék a teherhordó állatokkal. Ki adott engedélyt arra, hogy valakit már születésekor favágásra s napszámosságra ítéljenek el? Nem-e kötelessége

inkább az emberiségnek őket, ha lehet — már pedig be van bizonyítva, hogy lehet — megmenteni s felemelni?

A műveltség nélkül felnőtt siketnémák nemcsak az állam polgárai nem lehetnek, de még az egyház tagjaivá sem válhatnak: pogányok maradnak, kik legjobb esetben gépilegesen utánozzák a vallás külső szertartásait, anélkül, hogy annak jelentőségét csak sejtenék is, vagy az lelkükre művelőleg hatna. *) Az erkölcsi képzés hathatós tényezői elzárva előttük, a mennyiben az isteni kinyilatkoztatás, az emberi törvények, a biblia- s világtörténet intő s oktató befolyást nem gyakorolhatnak rájuk.

Intellectuális szempontból tekintve őket, alig emelkedhetnek felül a kiskoru gyermek érte mi fokán, a mennyiben, mint már említve lett, embertársaikkal való szellemi érintkezésük fölötté korlátolt; a könyvekben fellelhető szellemi táplálékot pedig még csak meg sem közelíthetik. A mi pedig a gyakorlati életben való hasznavehetőségüket illeti, ebben megint csak — noha helylyel-közzel egyesek kiváló technikai ügyességre tesznek szert — elháríthatatlan s igen nagy akadály: a beszédhiány. Önállóságra ennek folytán ritkán vagy csak alig tehetnek szert, s a műveltség nélkül maradt siketnémából soha sem lesz egyéb, mint élőgép. A törvény előtt nagykoruaknak, önállóknak el nem ismertetnek, végrendelkezési joguk nincs, sőt néhol házasságra lépniök is tiltva van.

Mindezeket fontolóra véve, valjon van-e még valaki a ki kétségbe tudná vagy merné vonni a siketnémák nevelésének s oktatásának szükségességét, fontosságát? ! Ki tudna elég kegyetlen lenni az említettem szomorú sorsra kárhoz-
tatni őket, hogy állatias vadságban, mint a társadalom terhei nőjenek fel s örömtelen életüket javítóházakban vagy szegények házában töltsék vagy végezzék be? Mert hogy

*) Látni való ebből, hogy a misszionáriusok, kik a távoli tengereken túl lakó pogányok megtérítésére utra kelnek, nem kisebb s nem kevésbé áldásos munkálkodást fejthetnének ki, ha itthon maradnának: megtéríteni a köztünk élő pogányokat, a szegény vallás nélküli siketnémákat.

hová is vezethet oly állapot, midőn valaki csupán állatias, vad szenvedélyek által uraltatik, arra több nevelés nélkül felnőtt siketnéma történetét, mint szomorú példákat hozhatnám fel. Gonosz lelkűek csábításai, fékezhetetlen szenvedélyek a szegény műveletlenül felnőtt siketnémát gyakran büntetetre is vetemítik, noha a büntetés talán inkább azokat illethetné, kik okai a szegény siketnéma ezen elvadultságának.

A ki szándékosan szemet nem huny, az nem fog megilletődés nélkül maradni, ha összehasonlít egy intézetben nevelést-oktatást nyert siketnémát műveletlenül maradt bajtársával! A ki látja mint változik meg oktatás által a siketnéma, mi egészen más ugy családi életét tekintve, mint a nagy világban: a mindennapi életben, műhelyben, utazásközben, betegágyban; milyen más helyzete a társadalommal, az állammal az egyházzal, a törvénnyel szemben: az hihetőleg nem fogja ezután is azt állítani, hogy a siketnémák oktatására fordított költségek, nincsenek arányban az elérhető eredménnyel . . .

Ha tehát méltó helyet foglal el a világtörténelemben egy nagy hadvezér neve, ki ezer halált osztott véres s rettegett szablyájával, akkor talán némi igényt tarthatnak Klio könyvére azok is, kiknek áldást osztó kezei halál helyett életet adtak, kik világuralomra törekvés helyett a szenvedő emberiség nyomorának enyhítését tekintették életük feladatául, s kik ahelyett hogy népeket fűztek volna rablánczra, a szellemi sötétség bilincseiben synlőket törekedtek felszabadítani s megváltották a szegény ügyefogyott siketnémákat.

* * *

A siketnémák mívelése érdekében már a XVI. századtól kezdve itt ott történtek ugyan kísérletek, úgy hogy az említett spanyol Pedro de Ponce-szal a siketnéma oktatás egy korszaka kezdődött, melyet ennek történelme „a sporá-

dicus siketnéma-oktatás“ korszakának*) nevez (a XVI. századtól a XVIII. század vége felé), azonban dacára annak, hogy az ezen korszakban működött siketnématanítók, többnyire orvosok, lelkészek, rendkívül nagy feltűnést keltettek az általuk elért eredményekkel, felkeltették az egész mivelte világ csodálatát s a legnagyobb elismerésben részesítették: mindamelllett a jelenlegi általános siketnéma-oktatásnak nem ők a megalapítói s épen nem nekik köszönhető ez.

Hogy miért nem indult a Pedro de Ponce által megkezdett siketnéma-oktatás fejlődésnek, ennek oka egyrészt abban is rejlik, hogy a sporadicus kísérletek csak néhány gazdag család siketnéma ivadékaival történtek, s a tanítók célja inkább csak tudományos kutatás volt, feltűnni vágyás, ohajtás valam rendkívülit művelni, mintsem szilárd elhatározás céltudatos működéssel a siketnémákat nevelni, oktatni s lehetőleg minél több siketnémát részesíteni ebben: szóval általánosítani a siketnéma-oktatást. Megelégedtek azzal, ha egy két siketnéma-gyermekkel experimentálhattak s ennek eredményét nagyítva, mint valóságos csodamunkát feltüntetve egy-egy vaskos kötetben az álmélkodó világ elé adhatták.

Pedig el kell ismernünk, hogy már a siketnémák legelső tanítói, az akkori viszonyokat tekintve, oly kitűnő módszerrel és helyes elvekkel léptek fel, hogy az esetben, ha működésük nem lett volna olyan szórványos, ha a különböző törekvések között összefüggés lett volna: akkor a siketnéma-oktatás ügye ma egészen másképpen állana. De azon körülménynél fogva, hogy az illető siketnémákat tanítók halálával rendszerint azon országban és utána jó darab időre egészen megszűnt a siketnéma-oktatás, az általános s mindinkább fejlődő siketnéma-oktatást meg nem alapíthatták, legfőllebb csak hozzájárultak a siketnémák felől még a tudós világ

*) Eduard Walther: Geschichte des Taubstummen-Bildungswesens“. Leipzig 1882 Verlag von Velhagen und Klasing — ki után a történeti részeket átvettem. Használtam ezen kívül: Kruse Ottó: „Ueber Taubstumme, Taustummen-Bildung und Taubstummen-Anstalten etc.“

által is terjesztelt előitéletek megczáfolásához, a mennyiben bebizonyították, hogy művelhetők, képezhetők. Daczára annak tehát, hogy a XVI. század elejétől, *Spanyolországban* (Pedro de Ponce † 1584-ben, Bonet Pablo Juan 1620. körül, Carrion Ramirez Emanuel), *Olaszországban* (Cardan Hyeronimus 1501—76, Fabrizio Aquapendente a XVIII. században, Lana Terzi 1631 egész 1687), *Angolországban* John Bulwer, John Vallis szül. 1616-ban, Holder Vilmos, 1615—97), *Hollandiában* (Franciscus Mercurius van Helmont 1618—99 Amman Konrád János 1669—1724), *Németországban* Kerger Vilmos a XVII. század elején, Raphel György 1673—1741, Lasius Benjámín Ottó, Arnoldi Ferd. Lajos János 1737—1783), *Francziaországban* (Percira Rodrigo Jakab, szül. 1715, Ernaud R., Deschamps Ferencz, ki már egy kis intézeteskét is alapított), koronkint egyes, többnyire gazdagabb siketnémák részesültek némi oktatásban, a siketnémák sorsa általában véve továbbra is csak oly szomorú, csak oly kétségbeesítő volt mint annak előtte, legfeljebb néhány tudományos munkával több hagyta el a sajtót. Mignem megváltotta őket két nagy s nemes férfiú: Del'Épée Mihály Károly abbé s Heinicke Sámuel; az egyik franczia, a másik német.

Az által, hogy ők intézeteket nyitottak; az által, hogy nagyobb számú siketnémákat képeztek ki egyszerre; az által, hogy nemes ügybuzgósággal oda törekedtek, hogy minél több tanítót képezzenek, kik folytassák megkezdett művüket: nagyobb s következményeiben mesze jövőre kiható érdeklődést keltettek fel s reményteljes szép idő derült fel a siketnémákra. Már a dolog természetében rejtett, hogy a szaporodó intézetek s azok tanítói nemcsak a siketnémák neveléséről gondoskodtak, hanem ők lőnek egyszersmind azok védői, pártfogói, kik érdekükben sikra szálltak, kardoskodtak, kimutatták, hogy a négyérzékűek is igényelnek nevelés-oktatást. Feltűntették, mily nagy azon szerencsétlenek száma, kik e fogyatkozásban szenvednek, a mennyiben

addig nem volt köztudomása, hogy rendszeren minden ezer lakóra egy siketnéma esik*), némely vidéken azonban kettő, sőt három is; de van rá eset, hogy négy is. (Karinthia, Argentini köztársaság.) Továbbá az által, hogy untalanul az emberiség szeme elé állították, mily különbség van az oktatásban részesült s műveletlenül maradt siketnéma között, figyelmessé lőnek erre nemcsak a társadalom, hanem az egyes államok kormányai is, s mindiukább gondoskodni kezdtek a siketnémák oktatásáról.

Lássuk tehát azon két férfiú életét s működését, kik noha merőben eltérő két jellem valának, noha merőben eltérő képzettséggel bírtak, ellenkező nézeteknek hódoltak, ellenkező elveket vallottak, mindketten különböző módszer szerint tanítottak úgy, hogy ellenséggépen szemben álló módszernek megalapítói lőnek: abban az egyben azonban megegyeztek, hogy mind a 'ketten a siketnémák sorsának javításán fáradoztak, annak szentelték életüket, vagyonukat s lelkük egész hevével csüngtek szerencsétlen tanítványaikon.

*) Hazánkban a legújabb népszámlálás szerint a siketnémák abszolút száma 19874. E szerint **10,000** lakó után általában 12·7 esik, vagyis minden ezer lakó után 1 és egynegyed. Viszonyítva hazánk egyes vidékeihez s más államokhoz, a következő arányt kapjuk: **10,000 lakó után esik**: Magyarországon 12·7 siketnéma, Erdélyben 17·8, Őrvidéken 9, Horvát-Szlavoniában 14, Pozsonymegyében 20, Zólyommegyében 21, Zemplénmegyében 17, Gömörmegyében 17, Zalamegyében 16, Beregmegyében 15, Krassó-Szörény 14, Ausztriában 13·1, Felső-Ausztriában 18, Salzburgban 31, Stajrországon 27, Karinthiában 41, Németországban 9·6, Olaszországban 7·4, Nagy-Britanniában 5·7, Dánországon 6·2, Norvégiában 9·2, Svédországban 10·2, Svájcban 24·5 Hollandiában 3·3, Spanyolországban 7, Amerikai Unióban 4·2, Argentiniában 38, az egész földön 6·3, egész Európát tekintve 8·4 siketnéma.

I.

De l'Épée Mihály Károly abbé élete.

Önzés, nagyravágyás, dicsőséghajhászás, tudvágy, lelkesülés, bármi legyen is rugója valamely kiváló tettnek, egyetlen forrásból sem eredhet oly nemes s tiszta cselekvés, mint a szeretet műve. És de l'Épée műve, szíve kimondhatatlan részvéttel lévén eltelve a szegény, gyámoltalan siketnémák iránt: csakugyan a szeretet munkája vala. Élete lemondás, önfeláldozás, örökös fáradozás volt: s mindezt a siketnémákért tette. Maga hideg szobában aludt, hogy a megtakarított fa árán tanítványai anyagi helyzetén javíthasson. Pelig a szüleiházban gazdagságot látott, kényelemben részesült s nélkülözést nem ismerve nőtt fel.

Versaillesben 1712. november 25-én született, hol atyja kir. mérnök volt. Szelid lényre s nemes szíve őt csakhamar a lelkészi pálya felé vonzották, s theologiai tanulmányai végeztével, már 17 éves korában, mint felszentelt pap kezdé meg pásztorkodását. Minthogy azonban a jezsuita tanoknak nem akart hódolni s vonakodott vallásos nézeteivel ellenkező hitformát aláírni, eltiltatott a lelkészi működéstől. Ekkor a jogi tudományok felé fordult s miután az ügyvédi vizsgát fényes sikerrel kiállotta, megkezdé az ügyvédi gyakorlatot. Azonban e pályával sehogy sem tudott a szelid lelkű férfiú megbarátkozni. Felhagyott tehát az ügyvédséggel s ismét theologiai tanulmányokra szentelte magát. Most már jobban kedvezett neki a szerencse. Bosquet prelatus ajánlása folytán annak egyházkerületében pré-

dikatori állást nyert. Pártfogója halála után azonban a párizsi érsek, de Beaumont megfosztotta őt hivatalától, sőt azután a hittantanítástól is el lőn tiltva. Párisba költözött tehát s csendesen, visszavonultságban töltötte napjait. Háboríthatatlanul élhetett kedvencz tanulmányainak, a mennyiben vagyona mintegy 12,000 livrest jövedelmezett neki évenként.

Egyszer véletlenül egy asszony házába jutott, kinek két siketnéma leánya volt. A szegény anya panaszai, de főképen ha arra gondolt, hogy ezen két szerencsétlen teremtésnek a hit vigasza nélkül kell szomorú sorsukat tünni és meghalni a nélkül, hogy a tulvilági szebb élet reménye élhetne lelkükben, azon elhatározásra birták őt, hogy a két leány nevelését magára vállalja. Ez körülbelül az 1765-dik évben történt. Aligha sejthette l'Épée, hogy oly működési térre lépett, mely nevét halhatatlanná tette, aligha sejtette, hogy oly munkához fogott, mely nemesen érző lényének egészen megfelelt!

Mint egyik műve előszavában írja*) megkezdte a tanítást, a nélkül, hogy ismerte volna azok módszerét, kik már ő előtte oly feltűnő eredményeket értek el, megkezdte anélkül, hogy valaha siketnémát látott volna. S ezt el is hihetjük, mert az általa feltalált s követett módszer az addig divótól oly annyira eltérőnek bizonyult be, hogy azt mindenképen mint az ő eredeti alkotását kell megjelölnünk és őt elődjei, Pedro de Ponce, Wallis és Amman mellett, még mint egy új siketnéma-oktatási módszer feltalálóját is kell tisztelnünk.

De tájdalom l'Épéenek épen az ő eredeti s az előtt teljesen ismeretlen módszere, egyszersmind legnagyobb hibája is volt; mert mi türés-tagadás, őt nem a módszer feltalálásáért, hanem csak siketnéma-intézete megalapításáért illeti a babér, a mennyiben az általa feltalált módszer egyszerűlenebb volt, mint az előtte élt siketnémákat-tanítóké, és a siketnéma-oktatás jelenlegi álláspontjáról tekintve, in-

*) „La véritable manière d' instruire les Sourd et Muets.“

kább nevezhető : a szeretet gyöngéd művének, mintsem szikárd, practicus alkotásnak. A philosophiailag képzett abbé nem ismervén elődei többé-kevésbé helyes elveit s módszerét a priori, egészen önállóan, megállapította magának a követendő módszer elméletét, s ennek nyomán a gyakorlati eljárást.

L'Épée ugyanis siketnéma tanítványait nem tanította beszélni, hanem csak írni, és az oktatási idő nagy részét a mesterséges jelbeszéd elsajátíttatására fordította. Tanítványai némák voltak, midőn intézetébe felvételtek, és némán is jöttek ki onnan, sőt a ki félig némán lépett be, egészen némán lépett ki. Szerinte ha nem is egészen lehetetlen, de hiába való fáradság volna egy némát beszélni tanítani. Az ő természetének jobban megfelel a nyelv látható alakja : az írás, s a francia nyelvet csak úgy tanulhatja meg, ha ennek oktatásában az ő anyanyelvére, a jelbeszédre támaszkodnak és ezt tekintetik az oktatás alapjául. Útravalóul minden tanítványa a francia nyelven kívül, az ujj-ábécét s mesterségesen kimivelt jelbeszédet kapta. Pedig a jelbeszéd ezen az intézetben kelendő pénz, a gyakorlati életben nem volt érvényesíthető, s a buzgó l'Épée úgy látszik még azt is szem elől tévesztette, hogy noha az írás meglehetősen biztos közlekedési eszköz ugyan, de a milyen biztos, ép olyan lassú is, továbbá éppen azon körben, melyben a szegény siketnéma él, igen kevesen értenek az íráshoz. Ha tehát nem is lehet tagadni, hogy tanítványait L'Épée intellectuális szempontból tekintve oly magas fokra emelte, mire egyetlen előtte élő pályatársa sem volt képes, mind azáltal valamint l'Épée, a mester, az elmélet embere volt, ép úgy tanítványai sem voltak a gyakorlati életre képesítve. Az intézetből kikerült növendék a jelbeszéd s az ujj-ábécé segítségével élénk társalgást volt képes folytatni az élet minden jelenségei felől siketnéma bajtársával, de mihelyt érzékű embertársához akart kérdést intézni, rögtön az írónt vagy krétát kereste : ha pedig az őt megszólító vagy az általa megszólított nem értett az írás-olvasás mesterségéhez

— a mi pedig igen gyakori eset lehetett — el volt vágva az ut a kölesönös megértéshez, épen úgy mint az előtt, midőn még nem részesült oktatásban. Noha igaz, hogy volt l'Épéennek olyan tanítványa is, aki öt-hat nyelven tudta gondolatait papírra tenni, de olyannal szemben, ki írni nem tudott, egyiket sem használhatta.

Ha l'Épée ismerte volna új pályájára lépésekor Wallis, Amman, Pereira módszerét, melyekben le volt téve miként tanítsák a siketnémákat beszélni, más beszédét a szájról leolvasni, írni, olvasni, fogalmazni; ha ezek nyomán indult volna azon diesteljes útra, melyet ezen nyomok elkerültével maga vágott, maga irtott, s így drága idejét nem a meglevő ösvény szélesítésére, javítására, hanem egy homlok-egyenest ellenkező új irány kijelölésére használta fel: akkor l'Épée még százszorta nagyobb érdemeket szerezhetett volna.

De méltatlan dolog volna szemrehányással illetni őt, hisz' egyetlen új módszer sem ment egyes hibáktól, s ha l'Épée módszere nem is felelt meg egészen a gyakorlati élet követelményeinek, mégis kimondhatatlan áldás lőn a siketnémákra. Ha tanítványai nem is lettek beszélő emberek, de lettek értelmes, sőt egyesek tudós, vallásos s munkás emberekké, kik megismerték az eget s tudták mi van a földön. A helyett tehát, hogy l'Épée módszere hátrányait vennők bonezkés alá, kísérjük figyelemmel további áldásos működését.

Bevégezvén az említett két leányka nevelését, tisztában volt magával élte leendő célját illetőleg. Maga köré gyűjteni a szegény elhagyatott siketnéma gyermekeket, gondoskodni róluk, felköltetni őket mély szellemi álmukból, visszaadni őket az államnak, visszaadni őket az egyháznak: mily kimondhatatlan boldogság érzete rezegte át egész valóját ha erre gondolt! Ez lett élte célja; erre áldozta fel vagyonát, nyugalma, napjait, éjeit!

A legvalószínűbb állítások szerint 1770-ben nyitotta meg intézetét, saját jövedelméből tartván azt fenn. Mint-hogy pedig tanítványai mindegyre szaporodtak, s a felvett

tanítványai majdnem kizárólag mind szegények voltak, l'Épéennek csakhamar a tanítás gondjain kívül még nyomasztó anyagi gondokkal is kellett küzdenie. Többször folya-lyamodott segélyért, de Panthiévre herczegen kívül alig akadt valaki, ki őt emberbaráti működésében támogatta volna. Csak 1785-ben nyert XVI. Lajos magánpénztárából 3100 franknyi segélyt, bizonyos számu szegény-sorsu siket-néma-gyermek eltarthatására, míg végre későbbben a kor-mánytól tetemes segélyben s támogatásban részesült.

Az intézet fönrtarthatásának súlyos gondjai azonban mindvégig az ő vállaira nehezültek s azon forró vágya, hogy intézete államosittassék, életében nem teljesült.

De mindazonáltal nem esüggedt el s csodálatraméltó hűséggel gondoskodott az általa összeszedett siketnema-gyermekekről. Tanítványai nemesak tanítót, hanem atyát, gondozót is leltek benne. Intézete volt l'Épéennek mindene, ez volt gondoskodásának kizárólagos tárgya. Késő vénségé-ben, csikorgó hidegben nem akarta megengedni, hogy szo-báját fűtsék, nehogy ez által is csökkentse az intézet fön-tartására rendelkezésére álló tőkét. Hiába kérték őt bará-tai, ne tenné kockára egészségét; makacs maradt. Csak midőn tanítványai térdre borulva, sirva kérték őt, hogy már csak ő értük is vigyázna egészségére, hisz mivé lennének nélküle, mivé lennének, ha őt el kellene veszíteniök; csak ekkor adta ki a fára szükséges összeget. De még későbbben is többször mondogatta előttük: „Szegény gyermekek, meg-rövidítettelek benneteket 100 frankkal.“ Mindig szemrehá-nyást tett magának érte s még takarékosabban élt azután, mint annakelőtte.

Semmivel sem lehetett őt rábirni, hogy intézetétől megválják. Midőn II. József császár Párisban időzése alkal-mával meglátogatta l'Épée intézetét s apátsággal kínálta őt meg, ha Ausztriába követi, következőleg utasította vissza a fényes ajánlatot: „Én már öreg vagyok; ha felséged jóakarója a siketnémáknak, ne reám pazarolja jótétemé-nyeit, ki már fél lábbal a sírban állok, hanem az ügyre.

Nagy fejedelemhez méltó dolog maradandóságot s főállást biztosítani oly ügynek, mi az emberiségnek igazán hasznos.“

Midőn 1780-ban Katharina orosz czárné követe által üdvözölte őt s értékes ajándék kíséretében elismerését fejeztette ki a siketnémák nevelése körül elért eredményekért, nem fogadta el az ajándékot, mondván: „Soha sem fogadok el pénzt. Mondja meg ő felségének: ha művem elismerésére némi igényt tarthat, akkor mindaz, mit kívánok abban áll, küldjön nekem a czárnő magas származásu siketnémát.“

Kimondhatatlan szeretettel és gyöngédséggel viseltetett a szegényebb növendékek iránt. A gazdagabbakat csak türte. „Nem nekik szenteltem magamat, hanem a szegényeknek“, mondá. „Náluk nélkül soha sem szenteltem volna magamat a siketnémák oktatásának. A gazdagoknak módjukban van gyermekeiket oktatni s fizethetnek érte.“ A társadalomnak a siketnémák iránti közönye mélyen megszorította őt. Mily lévvél küzdött, hogy eloszlassa a na előítéleteket, melyeket velük szemben még a tudósok is egyre hangoztattak; mennyire iparkodott, hogy mindenki előtt érthetővé tegye, hogy a siketnémák is mivelhetők s taníthatók! Mennyire fájt neki, hogy mint mondá: „az egyháznak s hazának csak ily kevés siketnémát adhat vissza, noha jól tudja, hogy a birodalomban oly sok ily szerencsétlen él.“ — Mily szeretettel ápolta s nevelte ama hírneves Solar grófnak vélt lelenchez, mily könyörülettel viseltetett az elhagyott teremtés iránt!*)

*) Ennek esete következő. Az 1773. évben l'Épéehez egy siketnéma fiut hoztak, kit egy utazó az országot szélén, Páris s Orléans között, a legelhagyatottabb állapotban talált. A szerencsétlen azonban, még alig lévén rövid ideig az intézetben, már is képes volt származásáról felvilágosítás nyújtani. Értésre adta, hogy főuri családból származott, úgy hogy l'Épée több körülmény folytán végre azon gyanúnak adott helyet, hogy az ifju siketnéma a toulousei Solar gróf családjából való. A nevezett helységben való kutatás nyomán gyanuja csakugyan a gyermek nagybátyjára esett, hogy ez az ifju gróft va-

L'Épée szelid és nyájas lényé csak akkor változott meg, midőn megdönthetetlenül helyesnek vélt módszerét kellett megtámadások ellen védnie. Ilyenkor a leghevesebb s legkiméletlenebb tollharcztól sem riadt vissza; pedig volt elég küzdeni valója.

Egy gondolat bántotta őt mindig s nem hagyta nyugodtan meghalni a sokat fáradt, s törődött aggastyánt. Mi lesz halála után intézetéből, ki fogja gondját viselni árváinak, ha ő megszűnt róluk gondoskodni? Ezen tépelődött, ez nem hagyta őt pihenni! De forró óhaját, hogy intézete államosíttassék, életében mégsem láthatta teljesedésbe menni, mivel nemes szive már 1789. decz. 25-én, huszonötéves áldásdus működés után, megszűnt dobogni, míg intézete csak az 1791-ik évi jul. 21 s 23-iki törvény által lett állami intézetnek emelve.

Emléke iránti kegyeletből a párisi tudós akadémia 1819-ben pályamunkát hirdetett l'Épée érdemei méltatására. Bébian-é (Éloge hist. de Charles M. de l'Épée. Paris 1819) lön az első, Bazot-é (Éloge historique de l'Abbé de l'Épée. Paris 1819.) a második pályadij. Továbbá Aléa a madridi siketnémák intézete igazgatója irt róla emlékkönyvet.

lahlol kitette. L'Épée erre ügyét a kormány elé vitte s védenéze jogait követelte. Az ügyet ennélfogva törvényes vizsgálat tárgyává tették, de csak 1781-ben mondá ki a törvényszék: hogy a siketnéma csakugyan Solar gróf. Ez ellen a gyanusított a parlamenthez fellebbezett, mely azonban már 1792-ben megszűnt s helyet adott a forradalom első törvényszékeinek. A megvesztegetett törvényszék azonban mindazon bizonyítványokat, melyek az ifju Solar gróf mellett szóltak, elégteleneknek mondá, s az ügyet az ifju nagybátyja javára döntötte el. A szegény ifju ennek következtében elhagyva mindenkitől — a mennyiben nemes jóltevője l'Épée, időközben meghalt — ismét a legnagyobb nyomorba süllyedt, míg végre megszabadítá őt a halál, melyet mint tűzér a nemzeti hadseregben, a csatatéren keresett s meg is talált. (C. F. Bucholz's historische Denkwürdigkeiten aus Criminalprocessen der neueren Zeit, Pest 1816. 2. Theile. — 2ter Band, der Denkwürdigkeiten aus der Geschichte der unglücklichen und ausgearteten Menschheit.)

E történetet Bouilly tudvalevőleg „Abbé de l'Épée ezimü“ drámája megírására használta fel, melyet Kotzebue fordított le.

L'Epée emlékét még más oldalról is a kegyelet környezi. A párisi Saint-Roche egyházban, hol tetemei nyugsznak sirkövet állítottak neki. Mellszobra ugyancsak Párisban a Hotel de Ville külső oldalát díszíti. Arczképe szülő városában Versaillesben a nemzeti muzeumban látható, s ugyancsak szobra is van Versaillesben. Álló helyzetben ég felé nyújtja jobb kezét, honnan segélyt nyert, míg bal kezében egy táblát tart, melyen az uj-abc betűiből e szó „Dieu“ van összeállítva. 1879-ben pedig a siketnémák párisi intézete udvarán is szobrot emeltek neki.

Azonban semmi sem tiszteli emlékét jobban, mint a francia nemzet egy következő mondása: „Ki most Franciaországban a legnagyobb élő ember? Felelet: „A természet annak nevezi Buffont, a tudomány d'Alembert, igazság s érzelem Rousseaut, élez s izlés Voltairt, — de az ember-szeretet hangosan kiáltja e nevet: l'Épée. Az ő fölényét ismerem el.“

II.

Heinicke Sámuel.

Egy Heinicke rettenthetlen bátorsága, hajthatatlan akarata kellett ahhoz, megmutatni a németeknek hogy s miképen oktattassanak a siketnémák. Nem kellett neki egy új módszert feltalálni, valamint — mint említém — l'Épéennek sem lett volna rá szüksége, ha ismeri elődei műveit, de reá várakozott azon rendíthetetlen kitartást igénylő, fáradságos munka, hogy az elődei által megkezdett nyomon tovább haladjon, hogy a reá maradt örökséget átvegye s vele hűségesen s kitartással sáfárkodjék, s gondos körültekintéssel meghagyja a reá maradt módszerből azt, ami célszerű, javítsa, mi abban fogyatékosnak mutatkozik és teremtsen meg azt, a mi még hiányzik. Tehát Heinickenek érdeme sem egy új módszer feltalálásában keresendő, hanem az általa örökölt többé-kevésbbé helyes s gyakorlati módszernek kiművelése- s annak szellemes ellensége, l'Épée „francia módszere“ befolyása ellen való megvédésében.

Mily különböző az ő életének s bokros munkálkodásának története, összehasonlítva azt l'Épée-ével, azon férfiival a ki őt a dicsőség babérjaitól, habár csak kedves siketnémái iránti szeretetből, megfosztani akarta! Mig l'Épéennek kedvező viszonyok között születve s élve, tudományos képzettsége elérésére kevés gondja volt, hajlamainak élhetett, szeretett hivatásának szentelhette magát, s az akkori művelt világ központjában élhetett; mig ő oly szerencsés volt, hogy működése a világ s tudomány nagyjaitól — kiknek kegyére a gondjaira bizottak érdekében szüksége volt — csodálva s

becsülve lett: addig Heinickének mindazon hatalmas akadályokat, melyek gondolkodása s törekvései ellen támadtak, előbb leküzdenie kellett, saját erejéből a legfárasztóbb uton műveltségét megszereznie, s vizsontságos életének minden szükségeiben s bajaiban fejét nem volt szabad elvesztenie, s első működését egy kis faluban kezdván meg, innét kellett megfeszített munkával hirnevét megalapítania s ha sikerült is neki később a világszerte ismert kereskedő-városban Lipsében, siketnémák számára intézetet felállítani, még ottani munkálkodása sem érvényesülhetett annyira, mint a l'Épée-é Franciaország fővárosában.

Ha nem akarnók a viszonyokat, melyek között e két kitűnő férfiú élt s működött, tekintetbe venni, úgy természetesen el kellene ismernünk l'Épée abbé magasabb érdemeit s fölényét, ki saját költségére rendezett be s tartott fenn egy siketnémákat képző intézetet, mindenét: idejét, tehetségét, vagyonát, nyugalma feláldozta ennek, saját módszer talált fel mely bármilyen lett legyen is az, jelentékeny követőkre talált s általa egyes siketnémák a műveltség ritka fokára jutottak, szóval: mindent megtett, hogy a siketnémák sorsát enyhítse, s nekik örömet s pártfogókat szerezzen. Ha ezen tényekkel szemben akarnók a német siketnémákat — tanítót, Heinickét, lényében s működésében jellemezni, a nélkül, hogy fejlődésének menetét s személyes viszonyait ismernők, akkor reá bizonyára kevesebb dicsőség jutna . . .

De ha l'Épéenek sok erényével nem is bírt, működésével mindazonáltal megalapította a német siketnéma-oktatást, megalapította a német módszert, alapvetője volt az u. n. ó-német iskolának, mely most, mint az uj- vagy porosziskola, oly áldásos s kitűnő eredményeket mutathat fel s már az egész világon el van terjedve.

Heinicke Sámuel 1729. április 10-én Weissenfels mellett fekvő Nautzschütz nevű falucskában született. Atyjának, ki vagyonos parasztgazda volt, nem vala forróbb óhajta, mint hogy egyetlen fiából jó gazdát neveljen. Ez azonban már kora ifjúságától nem nagy hajlamot mutatott a mezőgazda-

ság iránt, hanem inkább a könyvekhez vonzódott. Gyakran, mikor a mezőre lovagolt, elővette könyvét, s mindent abbanhagyva, órákig elolvasgatott, noha vigyáznia kellett, nehogy szigorú atyja, kinek fia könyvbuvárkodása éppen nem vala inyére, rajta kapja őt. Zenélni azonban meg volt neki engedve s tanult is hegedülni s orgonálni.

Midőn a fiu erőteljes ifjává serdült, atyja őt parasztszokás szerint, egy általa választott leánynyal akarta összeházasítani. Fianak azonban már volt szíveválasztója, mi az apának igen természetesen nem tetszett, úgy, hogy hallani sem akart róla. Heinicke végre, hogy atyja szigora elől meneküljön, titkon elhagyta szülőhelyét s Drezdába szökött, hol katonának csapott föl. Honn maradt kedvese, nem tudván szülei zaklatásának ellentállni, nemsokára férjhez ment egy éltesebb paraszthoz. Heinicke-re ez által megszűnt minden varázs, mely őt még a régi viszonyokhoz köthette volna. — Szabad óráiban, midőn szolgálattól ment volt, írni s számolni tanult. Egyidejűleg a zenében is gyakorolta magát, úgy, hogy ebben nem megvetendő ügyességre tett szert. Hogy a mestereinek fizetendő tanítási díjat megszerezhesse, ő maga is magánórákat adott. Élénk tudványa által sarkalva, mindinkább igyekezett magát kiképezni. A testőrseregnek — melynél szolgált — tábori papjánál latinul s francziául tanult. Vasszorgalma folytán csakugyan annyira vitte, hogy e két nyelven a classicus műveket olvashatta.

Miután Heinicke később kibékült atyjával, jobb napok következtek reá. Elvett egy becsületes leányt, Kracht Erzsébetet, s ezután családjának s tanulmányainak élt. Mint-hogy azonban csekély vagyona nem igen volt elég családja főtartására, magántanításból iparkodott jövedelmét szaporítani. Így történt aztán, hogy az 1754. vagy 55. évben többek között egy siketnéma fiu mellé hívták, hogy tanítaná őt meg írni. Heinicke azonban ezzel nem elégedett meg, hanem oda törekedett, miképen taníthatná meg a fiut beszélni is, s miképen juttathatná tanítványát a nyelv birtokába.

Ekkor Amman (1669—1724.) „Surdus loquens“ czimü müve jutott kezébe, mely őt a helyes útra vezette, úgy hogy fáradozását igen szép siker koronázta.

Azonban — fájdalom, nem sokáig élhetett nyugságban. Nagy Frigye; ellen kitört a háboru 1756-ban. Heinicke-nek be kellett vonulnia s a Pirna melletti erődített táborban fogolylyá lőn. Sikerült azonban megszöknie, s Jenába ment, hol az egyetemen beiratkozott, s zenetanítással tartotta fönön családját.

Midőn azonban a porosz verbuválók e városban is megjelentek, tanácsosnak tartá útrakelni. Melyik legyen ezutáni tartózkodási helye, a sorsra bízta, s így a véletlen őt Hamburgba hozá 1758., hol ismét magantanítással iparkodott megélhetését biztosítani. Sikerült is neki több előkelő házba jutni, s miután Klopstock első nejének is tanítója lett, ajánlásai folytán Schimmelmann grófnő titkárja ja lőn (1760.) Ide követte őt neje is s mint a grófi ház tanítója s titkárja, 8 évet töltött itt, kötetességeinek s tanulmányainak élve.

Azonban Heinicke szabadabb-működési-tér után törekvő s önállóság után vágyó lelkét nem elégítette ki e függő életmód s Schimmelmann gróf közbenjárása folytán eluyervén a Hamburg mellett fekvő Epperdorfbán a kántortanítói állást, örömmel fogadá azt el, mert ezen állás biztos megélhetést is nyujtott (1769.) Odaadó buzgalommal fáradozott a reá bízott gyermekek nevelésén, daczára azon ellenségeskedésnek, mit a község lelkészétől, Graunautól, el kellett szenvednie, ki egyik rokonát szerette volna Heinicke helyén látni. Szorgalma, ügyessége s hűsége azonban csakhamar barátokat szerzett neki községében. Iskolájában az akkor még ismeretlen hangoztatási módszer szerint tanította az írást-olvasást, minek folytán nagyon természetesen tanítványait akkoriban oly hallatlanul rövid idő alatt tanította meg írni-olvasni, hogy általános feltűnést keltett.

A legelső, kivel Heinicke új tartózkodási helyén közelebbi érintkezésbe jött, a falu molnánya vala, kit a sors egy

siketnéma fiával sujtott. Meglátván a fiút, Heinickenek eszébe jutott drezdai kísérlete s elhatározta magát a szegény fiúcskát oktatni. Rövid idő alatt ezzel is szép eredményt ért el, még a nyelvre s beszédre való oktatásban is. Igen természetesen, ez által újra magára vonta az engesztelhetetlen Graunau pastor gyűlöletét, ugyannyira, hogy az a szószékről mutatott rá Heinicke istentelen törekvéseire, amennyiben az isteni gondviselésbe való avatkozásnak nevezte tanítását, mert — ugymond — Isten az emberiség ezen osztályát nem ok nélkül teremttette némáknak. Heinicke azonban nem engedte magát ez által sem megfélemlíteni s nyugodt kitartással dolgozott tovább a megkezdett művön.*)

Befejezván tanítványa nevelését, az ezzel tartott vizsgálat oly fényesen sikerült, hogy még makacs ellensége is elhatározta magát a fiút confirmációra bocsátani. Ezen esemény nagy feltűnést keltett, különösen a szomszéd Altona és Hamburg városokban. Már az 1774. évben öt siketnéma tanítványa volt. Messze távolról felkeresték őt s hoztak hozzá siketnéma gyermekeket. Így az orosz Vietinghof gróf is reá bízta leányát, ki kiváló szorgalommal s tehetséggel bírván, rövid idő alatt fényes előmenetelt tett.

Több hamburgi tudós elismerőleg nyilatkozván Heinicke működéséről, ez még jobban növelte hírnevét. Tanítványai szaporodtával azonban nagyon természetesen teendői is szaporodtak, s mivel ezenkívül neje is már régebb óta betegeskedett, kinek pedig növendékei testi ápolásáról kellett volna gondoskodni, csakhamar tisztában lőn Heinicke a felől, hogy vagy hivatalát vagy siketnémáit fel kell adnia.

*) Csodálatos, hogy Heinicke működése az írva-olvasás-tanítás módszere történetében nincs kellőleg méltatva, noha ABC-s könyve 24 kiadást ért el s annak idejében a népiskolai oktatásra reformálólag hatott.

Kehr: „Geschichte der Methodik des deutschen Volksschulunterrichtes“ (Gotha, 1877—1881. ezimű műve II. 385 lapján említést tesz Heinickeről.

Régi pártfogója, Schimmelmann gróf rá akarta bírni őt, költözzék át Wandsbeckre, mely esetben késznek nyilatkozott intézetének megfelelő helyiséget biztosítani, sőt a szükséges pénzösszeggel segíyezni. De Heinicke nem fogadta el a nemes ajánlatot, mivel helyes nevelési elvei szerint: *a siketnémák intézete céljának megfelelőbb a nagyobb s népesebb város, melynek élénk forgalma, mozgalmas társadalmi élete a siketnémának több szemlélési anyagot nyújt, továbbá a tapasztalatoknak tág tere nyílik.*

1775-ben nagy csapás érte Heinicket. Neje meghalt s így teendőin kívül még négy árva gyermeke felnevelésének gondjai is nehezültek vállaira. Most már csakugyan kénytelen lön hivatalát feladni s 1777-ben le is mondott az eppendorfi kántortanítóságról. Ezután minden idejét gyermekei s siketnéma növendékei ápolására s nevelésére fordítá, úgy, hogy az eppendorfi kis intézet csakhamar virágzásnak indult.

Az 1777. év elhatározó lön Heinicke egész jövőjére. Ugyanis ez év nyarán Schröder százados Drezdából, nagy tisztelője Heinicke törekvéseinek, eljött meglátogatni intézetét. Heinickével folytatott beszélgetés közben véletlenül megtudván, hogy ő is szász születésű, Schröderben csakhamar megfogamzott azon gondolat, hogy Heinickét visszahozza szülőföldjére. Drezdába visszatérve, ezen szándékát Ferber báró, titkos tanácsos elé hozta, ki azt Frigyes Ágost választófejedelemnek terjesztette elő. A fejedelem előtt azon terv, hogy Heinickét Szászországba hozzák s általa itt siketnémákat képző intézetet állitassanak fel, kedvező fogadtatásra talált. Midőn az eppendorfi tanítót feltételei felől kérdezték, 400 tallér fizetést kötött ki magának. Késznek nyilatkozott ezért szegény siketnémákat oktatni, s minthogy szabad választás engedtetett neki, Lipését jelölte ki tartozkodása helyéül. A választófejedelem mindenbe beleegyezett s aláírta az 1777. szeptember 13-áról keltezett meghívást.

Miután Heinicke másodszorra megnősült, a mennyiben Morin keztyügyáros fiatalon hátramaradt özvegyét vette el, kit két siketnéma fivére által ismert meg, készüléteket tett,

hogy új hazájába átköltözzék. 1778. április 13-án érkezett meg családjával s 9 tanítványával Lipcsébe s 14-én már megnyitotta az intézetet, mely első volt Németországban.

Eleinte Heinicke törekvéseit hidegen fogadták, míg Eppendorfbán a legmelegebb érdeklődést tanusítottak iránta. Tanítványainak száma ugyan csakhamar 15-re szaporodott, de egyetlen szász sem volt köztük. Minthogy nem volt azon helyzetben, hogy mint nagy vetélytársa l'Épée, szegény siketnémákat egészen ingyen taníthasson, azon indítvánnyal lépett a választófejedelem elé, hogy az egész országban gyűjtést indítsanak meg. Ez azonban az indítványt el nem fogadta, hanem késznék nyilatkozott szegénysorsu siketnéma gyermekeket saját költségén neveltetni. Ez mindenesetre azon látogatás eredménye volt, melylyel a lipcsei intézetet megtisztelte, s mely egyes növendékeinek a beszédben tanusított kitünő előmeneteléért igen megtetszett neki.

Lassanként sikerült Heinickének a közönség kegyét is megnyerni s az intézet iránt érdeklődést kelteni. Lipcsei tartózkodása tehát mindegyre több-több örömet szerzett neki s áldásos működése folytán tanítványai is mindegyre szaporodtak . . .

Heinicke életének utolsó évei munkában s küzdelemben folytak le. Egész kedvteléssel adta magát az 181-ben megjelent Kant „Kritik der reinen Vernunft“ czimű művének tanulmányozására, s nem egy munkája hordja magán ezen tanulmányok bélyegét. Kár, hogy kifejezései nem voltak választékosak s minden újabb művével*) újabb ellensé-

*) Több kisebb dolgozatain kívül, melyek különféle folyóiratokban jelentek meg, s melyeknek értékéből — fájdalom! — sokat levon a személyeskedés, említendők:

1. Wichtige Entdeckungen und Beiträge zur Seelenlehre und zur menschlichen Sprache. 1784.

2. Beobachtungen über Stumme, und die menschliche Sprache 1778.

3. Ueber Stumme, Wieland „Merkur“-jában 1785. és Boies „Museum“-ában.

4. Ueber die Denkart des Taubstummen 1780.

5. Ueber graue Vorurtheile und ihre schädlichkeit Leipzig. 1787.

6. Metaphisik für Schulmeister und Plasmacher 1785.

geket szerzett magának. Elég dolgot adott neki azok ellen védekezni s így nem csoda, ha nem maradt ideje, hogy módszerét tovább fejlessze. „Ha Heinicke nem avatkozott volna philosophiai vitákba s más dolgokba, melyek körén kívül estek, ügyét s iskoláját bizonyára nem érték volna oly hátrányos következmények“, — ugymond Stötzner, Heinicke egyik életirója.

Életének utolsó évtizedében összes irodalmi munkásságát igénybe vették a l'Épée ellen intézett vitairatok.

Mínthogy Heinicke a hangbeszédet tartotta az egyedül helyes eszköznek, melynek segítségével a siketnéma megfelelő műveltségre tehet szert, s képesíthető a gyakorlati életben való boldogulásra, lehetetlenné vált reá nézve l'Épée módszerével megbarátkozni, s arról helyeslőleg nyilatkozni.

Hogy miért voltak a l'Épéevel folytatott viták oly meddők, annak oka főképen az volt, hogy ennek könnyű volt Heinicke támadásai ellen védekeznie, mivel Heinicke épen azt felejtette el megróni, ami l'Épée módszerében csakugyan téves volt: *a methodikai jeleket, a mesterséges jelbeszédet, ezt a roppant kerülő utat.*

L'Épée szerint mindenekelőtt a siketnéma anyanyelvét, a jelbeszédet kell fejleszteni s a tökély lehető magas fokára emelni, mínthogy ezen nyelv felel meg legjobban az ő természetének.

Vajjon csakugyan anyanyelve a siketnémának a jelbeszéd?

„Tisztán a szó etymologiai értelmére szerint anyanyelv alatt az anya nyelvét értjük, a szülei házában, a családban tanult s használt nyelvet, s pedig úgy ellentétül egy más, későbbben megtanult idegen nyelvvel szemben, valamint a nélkül is.“

Hogy tehát ezen értelemben a jelbeszéd általában nem nevezhető anyanyelvnek, az nyilvánvaló. Csak akkor volna ezen értelemben is annak nevezhető, ha a gyermek ezt siketnéma szüleitől tanulta volna, vagy ha siketnémák között

nőtt volna fel, s ezekkel való érintkezés folytán sajátította volna azt el.

Viszont a szó fogalma szerint anyanyelv alatt értjük az eredeti vagyis törzsnyelvet ellentétül egy belőle származott vagy levezetett nyelvvvel szemben.

Ezen értelemben a jelbeszéd megint csak nem nevezhető anyanyelvnek a hangbeszéddel szemben; csak a mesterségen kiművelt jelbeszéddel szemben lehetne annak nevezni.

Vége ezen szó alatt leggyakrabban a szülőföld, a haza nyelvét értjük más idegen nép nyelvével szemben, s valaki anyanyelvének nevezzük azon nyelvet ellentétül egy más megtanult idegen nyelvvnek.*)

L'Épée tehát már abban is tévedt, mikor a jelbeszédet a siketnéma anyanyelvének nevezte. Csak ő általa lett az a siketnéma anyanyelve, amennyiben ő ezt kiművelte, s így ezen kiművelt jelbeszéddel szemben az eredeti természetes jelbeszéd lön az: anyanyelvvé, a francia nyelv pedig „az igazi anyanyelv”: idegen nyelvvé.

L'Épée azt állította, hogy a jelbeszédet azért kell művelni, mivel ez a siketnéma természetének megfelel. Ez való. De l'Épée elfeledte, hogy a siketnéma természeténél fogva a hangbeszéddel szemben nyomorék. Ha tehát mi a siketnémát mindenben az ő természete szerint akarjuk tekinteni, akkor majd a nevelés folytán lesz egy: tökéletes nyomorék. — Minél inkább megfelelt tehát l'Épée jelbeszéde a siketnéma természetének, annál kevésbbé felelt meg a gyakorlati életnek. Mig a siketnéma természetes jelbeszédét, legyen az akármilyen szegény és tökéletlen is, megérti könnyen bárki is, addig l'Épée mesterséges jelbeszédét meg nem érthette más, csak aki tanulmányozta.

De meg l'Épée épen nem természetes uton fejlesztette a jelbeszédet. Ő a siketnéma jeleit nem a természet törvényeinek megfelelőleg fejlesztette vagy engedte fejlődni, mint

*) Einige Fragen über die Geberdensprache. Von Eduard Rössler. Osnabrück. 1868.

az egy más nyelvnél történik, hanem kiművelte egy általa szerzett, noha szellemes, de éppen nem természetes jelbeszéd grammatica szerint. Ez tehát éppen úgy felelt meg a jelbeszéd törvényeinek, mintha valaki a magyar nyelvet a német nyelv törvényei szerint művelné tovább.

Ezt a mesterségesen kiművelt jelbeszédet „a methodicai jeleket“ a siketnémának éppen oly nehezére esett elsajátítani, mint akármily más nyelvet.

L'Épée minden fogalom számára megfelelő jelet talált ki. Hogy mily óriási munkát vállalt magára azzal, hogy minden létező szóra megfelelő jelet akart teremteni, az mutatja befejezetlenül maradt jelbeszéd-szótára.

Hogy l'Épée a jelbeszédet a hangbeszédnek megfelelőleg kiképezze, — mert ezt tette — nemcsak minden egyet fogalomszónak megfelelő jelet kelle teremtenie, hanem azonfölül még minden nyelvtani alak számára is. Miképen akarta szótárát megteremteni, kitűnik a következő mutatóványból:

Leereszt eni: Oly mozdulatot végezzünk, mintha egy képet, mely igen magasra van függesztve, leereszt eni akarnánk.

Fürö d ni: Vizbe ugrani, hogy üdüljünk.

Börtön: Sötét hely, hová gonosztevőket zárnak.

L'Épée ugyan nyelvünknek nem minden szavára alkotott jelet, így p. o. nem adott külön jelet az összetett szók s a magasabbrendű fogalmak jelölésére. A főfogalmakat az alfogalmakból, tehát a magasabb fogalom elemeiből hozta le.

Oly szók jelölésére, melyek egész családot képeznek, a gyököt kifejezendő előbb egy jelet alkalmazott, hogy az alapfogalmat, mely az egész szócsalád basisát képezi, világossá tegye.

E szó p. o. „aimer“ (szeretni) gyökszava egy nagy szócsaládnak. E gyök szó l'Épée szerint úgy jelöltetik, hogy ama tárgyat, melyet szeretnek, mindig szem előtt tartják, s a jobb kezét a szájra nyomják, míg a bal kéz a szíven nyugszik; ezután a jobb kezét a ballal együtt erősen a

szivre nyomják és ezen jelekkel az infinitivus jelét összekapcsolják.

Ha már most p. o. e szót „l'amitié“ (barátság) akarta jelölni, mely szó szintén a „szeretni“ szó családjához tartozó, ujjával a levegőben az apostroph jelét írta le s ezzel összekötötte a névelő jelét, hogy a tanítvány megértse, miszerint főnévről van szó s ezután következett a gyökszó jele.

„L'amour“ (a szeretet) szó jelölésénél ugyanazon jeleket használta, mint e szónál: „l'amitié“, csak hogy a szív s száj felé élénkebbek valának a mozdulatok. — — —

Ilyenformán fejlesztette s képezte ő bonyolódott jelnyelvet, melyet még bonyolódottabbá s a laicusra nézve teljesen érthetatlenné tett az által, hogy az oktatás további menetén e jeleket rövidítette, s a helyett, hogy mint röviden jelzém — körülírta volna a fogalmakat, csak egy rövid jelet — „methodicai jelet“ — használt, hasonlóan ahhoz, mint midőn a stenograph jelényeket ír egész szók helyett.

Ezen rendkívül nehezen s nagy fáradsággal elsajátítható „methodicai jelekből“ álló jelnyelv volt l'Épée bevezetett kincse, melytől semmi áron nem akart tágitani.

E methodikai jelekre alapította az egész oktatási eljárást, a mennyiben ezen jeleket, mint az anyanyelvet, lefordította francia nyelvre s leíratta. Ő jelnyelven dictált, mire a tanítványok francziául, sőt néha két-három idegen nyelven leírták a mester által tollbamondottat. *)

*) Jamet, a caeni siketnéma-intézet igazgatója. „Mémoire sur l'instruction des sourd-muets. 1820.“ ezimű művében elbeszéli, hogy Pereira (l'Épée egyik kor- s vetélytársa) végre l'Épée unszolására, hogy győződnék meg személyesen módszere célszerűségéről, engedett, s meglátogatta a párisi mester intézetét. Rendkívül meg volt lepve a feltett kérdésekre nyert feleletek gyorsasága, biztossága s határozottsága által. De csodálkozását az ezután következők még inkább fokozták. L'Épée ugyanis Pereirától egy levelet kért, melyben a legabstractabb dolgokról volt szó. Erre őt tanítványát úgy ültette, hogy egyik sem nézhetett a másik kezére, s most egyet-mást a levélből jelnyelven tollba mondott. Mind az őt az egy s ugyanazon jelekkel közöltet más-más nyelven u. m. francziául, latinul, angolul, spanyolul s olaszul leírta.

(Eszertint, azok kik egy világnyelv feltalálásán akarnak fáradozni l'Épée jelnyelvét bizonyára érdeklődéssel tanulmányozhatják.)

L'Épée tanítványai gondolataikat önállóan csak töredékesen voltak képesek papírosra tenni, mert a mint L'Épée maga is írta volt egyik tanítványának Sicardnak, ki később utódja lett, soha sem hiszi, hogy tanítványaiból mást képezhet, mint másolókat. Elég sajátságosan hangzik pedig ez, mert a gyakorlatban éppen ellenkezőleg, a legnagyobb gondot arra fordította, hogy tanítványait a nyelv szellemével is megismertesse...

Heinicke tehát a helyett, hogy L'Épéenek csakugyan téves alkotását, a methodicai jeleket támadta volna meg, csak annyit tudott neki szemére hányni, hogy tanítványaiból írógépeket csinál, s hogy lehetetlen egy nyelvet csupán írás által elsajátítani, mintán a látott szóképeket a gyermek csakhamar el fogja felejteni, s nem is lehetséges írásban gondolkodni. Persze Heinicke egészen elfeledte, hogy hisz a hangbeszéd sem nyújt a siketnémának egyebet, mint látható szóképeket.

Az elmélet embere, a bölcész L'Épée, sehogy sem tudott egy véleményre jutni a gyakorlat emberével: Heinickeval.

Folyt köztük a hevesen folytatott tollharez...

L'Épée ugyyszólván szellemeket gyártott, kiknek alig volt alakjuk. Ideális képzés a szó szoros értelmében. Egy francia genie, egy kutató bölcészhez méltó szellemes alkotás. *) Valóságos operatiót vitt véghez tanítványai szellemén. Elhagyta az anyagot és a szellemet valódi lénye szerint művelte.

Ezzel ellenkezőleg Heinicke, a parasztszülők practicusan gondolkodó ivadéka, a katonaviselt ember, ki úgy vette a dolgokat, amint vannak, nem úgy, amint lenniök kellene, a földön maradt, s tanítványait, ahelyett, hogy belőlük melancholicus bölcészszeket nevelt volna, **) iparkodott megta-

*) Az írás könnyítésére az uj-abéczt alkalmazta, gyakran azonban csak a szó első betűjét jelezte, s ebből kellett az egész szót kitalálni.

**) L'Épée tanítványait a philosophiába is bevezette s gyakran bölcészeti tettek fölött kellett nekik elmélkedni.

nitani arra, hogyan küzdjenek meg az élet ezer terheivel. Noha belátta, hogy a siketnéma természetének jobban megfelel a jelbeszéd és az írás, mint a hangbeszéd, (Heinicke is használt jeleket, noha a jelbeszédet nem engedte oly uralomra jutni, mint l'Épée) de mint oly ember, ki egész életében küzdeni volt kénytelen, belátta, hogy: szükség törvényt ront, s ezer ember nem tanulhatja meg a jelnyelvet egy siketnéma kedvéért, hanem igenis annak kötelessége az éppérzékűek hangbeszédét jól-rosszul elsajátítani.

Heinicke tehát először a hangokat tanította kiejteni, azután a hangképet, vagyis a betűt leírni, azt elolvasni, végre a hangot a szájról leolvasni. Később a hangokból szókat rakván össze, éppen így járt el s azután megmagyarázta a szó értelmét. Gyakorlati, helyes módszer, noha a kivitelben csak lassan-lassan lehet tökélyre szert tenni.

Ha tehát l'Épée azzal vádolta Heinicket, hogy temérdek időt veszít a hangok kihozásával, a mi végre is ellenkezik a siketnéma természetével s hogy legjobb esetben is csak „beszélő“-gépek lesznek azok, a német tanító visszavágott azzal, hogy az ő beszélő-gépjei az életben jobban boldogulnak, mint a francia mester „író-masínai.“

Ha l'Épée azt vetette szemére, hogy az idő nagy részét a nyelv mechanikai része vevén igénybe, annak logikai oldalát nem ápolja s nem marad alkalma tanítványainak kellő mennyiségű ismeretet nyújtani, míg ellenben az ő tanítványai classicusokkal is foglalkoznak, Heinicke azt felelte, hogy többet érnek az ő beszélő siketnémái szerény képességeikkel, melyek kelendők lévén, érvényesíthetők a gyakorlati életben, mint l'Épée szellemgazdag, de némán maradt tanítványai oly kincsesel, melynek hasznát venni nem tudják.

Hiába kísérelték meg a két ellenfél között egyességet létrehozni a kor legelőkelőbb s legtudósabb férfiai, a harcz tovább folyt.

L'Épée félvilágért sem adta volna fel szelleme beczozott szülöttjét, a „meth dicai jeleket“, s a tudós élelműjűségével szurta, bökdöste Heinickét.

Heinicke erre mindig az egykori paraszt őszinte gombaságával, a katonaviselt ember férfias erejével s makacsságával fordult támadója ellen.

Hol az egyik volt a támadó, hol a másik, hol az egyik látszott győzni, hol a másik; egyszer egyik feküdt meg a porondot, máskor amaz volt kénytelen hátrálni, hogy aztán még elkeseredettebben törjön elő!

Minthogy végre is egyik sem tágitott, egyik sem adta fel elfoglalt álláspontját, a *siketnéma-oktatás két merőben ellenkező módszere lett divatos, l'Épée módszere: a francia módszer, és Heinicke módszere: a német módszer...*

Heinicke munkában s küzdelemben lefolyt életének alkonya sem folyt le nyugodtan. A meg nem szűnő irodalmi harezok folytán örökösen izgatott volt, mi közvetlen környezete iránti magatartását — tanítványait is ide értve — nem kevésbé befolyásolta. Gyakran megújuló, köszvény okozta fájdalmai pedig sok kínt szereztek neki.

Daczára ennek, mindvégig megmaradt ritka szellemi üdesége, éles ítélőereje, szivós kitartása, ha meggyőződése mellett, az igazság s jogosság érdekében kelle sikra szállnia.

Az 1790. év elején régi baja a köszvény, ujult erővel lépett fel, s még ez év április hava 30-án, szakadatlan munkásságban lefolyt életének, melynek több mint 100 siketnéma köszönhetette műveltségét, szélhűdés vetett véget.

Emléke — fájdalom — még eddig nem lőn eléggé tisztelve: földi maradványainak nyughelyét alig ismerik, s még egyetlen látható emlék sem mutat áldásos működésre. Azonban nem messze van már azon idő, midőn működésére helyén emlékszobor fogja hirdetni e nagy emberbarát nemes tetteit. Már évek óta gyűjtenek egy Heinicke-alapítványra, melyből szegény sorsu siketnémákat fognak neveltetni, s egy Heinicke-szoborra. Az újabb kor van hivatva a német siketnéma-oktatás megalapítója iránt a kegyelet adóját méltóan járóni.

Bövebben kellett volna talán kiterjeszkednem mindkét emberbarátnak a siketnéma-oktatás módszere s az ügyefogyott szegény siketnémák érdekében kitejtett rendkívül termékeny irodalmi működéséről; szólnom kellett volna röviden, mi lett haláluk után az általuk alapított intézetekből, hogyan juttatták a tanítványok diadalra a mesterek műveit, s hogyan folyt a két vetélytárs közti eszmeharcz haláluk után is követeik között tovább, s folyik még napjaikban is; hogyan foglalt el eleinte a francia-módszer tágabb tért, míg a keserű tapasztalat kénytelenítette annak híveit s kényteleníti még most is azokat, kik eddig nem tették volna, a német módszer előtt meghajolni s annak fölényét elismerni: de mind erről talán más alkalommal lesz módom megemlékezni.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

